

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTO
KALBOS KULTŪROS SKYRIUS
VILNIAUS UNIVERSITETO
LIETUVIŲ KALBOS KATEDRA

JONO JABLONSKIO KONFERENCIJA

KALBOS NORMŲ IR VARTOSENOS LYGMENYS

Pranešimų tezės

Vilnius, 2000 m. rugsėjo 28 d.

J. Jablonskio konferencija
Kalbos normų ir vartosenos lygmenys

Pranešimų tezės
Vilnius, 2000 m. rugsėjo 28 d.

Redaktorius *Pranas Kniūkšta*
Spaudai rengė *Dana Vainauskienė*

2000 09 18. 1,44 apsk. leidyb. 1. Tir. 100 egz. Užsakymas 1154

Išleido Lietuvių kalbos institutas. Z. Sierakausko g. 15, 2600 Vilnius.
Spausdino UAB „Mokslo aidai“. A. Goštauto g. 12, 2600 Vilnius.

VILNIUS 2000

STILISTIŠKAI MOTYVUOTI REKLAMOS KALBOS NUKRYPIMAI NUO NORMŲ

1. Bendrinės kalbos normos siejamos su įteisintais, kodifikuotais kalbos variantais, t. y. tokiais, kurie atitinka kalbos taisyklingumo kriterijų. Kalbos taisyklingumas gali būti pažeidžiamas turint vienokių ar kitokių stilistinių paskatų. Kalbos ir stiliaus normų santykį galima nusakyti taip: taisyklinga kalba paprastai yra gero stiliaus prielaida, bet ne galutinis jo rezultatas, nes taisyklinga kalba dar nebūtinai yra gera, stilinga kalba; ir atvirkščiai – geras tekstas bendrinės kalbos normų požiūriu nebūtinai turi būti sterilus, tačiau stiliaus atžvilgiu turi būti saikingas ir skoningas.

2. Stilistiškai motyvuotai antinormai būtina sąlyga yra tiek kalbėtojo, tiek adresato lingvistinė patirtis plačiaja prasme: „Stiliaus jausmą turintis kalbėtojas paprastai būna patyręs – ir lingvistiškai, ir stilistiškai išprususi asmenybė. Tik ta patirtis ir gali leisti oratoriui pažeisti kalbos normą. Tokį tariamą pažeidimą klausytojai lengvai skiria nuo tikrojo, nes tik per lingvistinę normą gali būti estetiškai aktualizuojama tarmybė, svetimybė, archaizmas ir pan.“ (R. Koženiauskienė. Reforika, 1999). Kitaip tariant stilistinė antinormos motyvacija tiesiogiai priklauso nuo bendro visuomenės kalbos kultūros lygio ir stiliaus jausenos.

3. Reklama tradiciškai vadinama viena iš publicistinio stiliaus atmainų, nors esama nuomonių, kad ji gerokai pranoksta šiam stiliui keliamus reikalavimus. Reklama yra ta sritis, kuriai nesvetimi įvairūs dalykai, susiję su pastanga aktualizuoti žodį. Motyvuotų reklamos kalbos nukrypimų nuo normų yra ir turėtų būti tik atskiros išimty, jų gausa gali sugriauti ar bent jau sujaukti pačias normas. Tokius atvejus iš dalies sulaiko kalbos tvarkybos institucijos.

4. Nenormine kalba reklamoje (ir ne tik joje) galima tikslingai pasinaudoti kaip tam tikra stiliaus priemone. Motyvuoti nukrypimai nuo įvairių kalbos normų (rašybos, tarties, leksikos, gramatikos ir kt.) – tai viena iš daugelio galimybių išvengti kalbėjimo vienodumo, pasakyti raiškiau ir įtaigiau. Tokius atvejus dažnai lemia reklamuojamos prekės ar paslaugos specifika, pasirinktas adresanto ir adresato santykis, pati kalbėjimo situacija. Remiantis 1999–2000 m. reklamos pavyzdžiais, aptariama tokios vartosenos stilistinė motyvacija.

5. Stilistiškai motyvuoto nukrypimo nuo normų atvejai neturėtų būti aklaivai braukiami iš tekstų vien kaip bendrinės kalbos pažeidimas; atsizvelgtina į tokio kalbėjimo intenciją, t. y. kokiu tikslu, dėl kokių motyvų yra aktua-

Redaktorius P. Kniūkšis

Spaudai rengė D. Vainauskienė

El. paštas kalbkult@lki.lt

5. Analogiškai vartojamos ir neasmenuojamosios sangražinių veiksmo žodžių formos: *Prasidėjus bendram projektui (=Pradėjus gyvenimui bendrą projektą), paaiškėjo, kad nuo 1991 m. netiriama vandens kokybė. Emulsijos nepastovumą galima nustatyti naudojantis įvairiais fizikiniais ir cheminiais dėsniniais (=naudojant įvairius fizinius ir cheminius dėsninumus).*

6. Veiksmo žodžių ypatybę išlaiko ir iš sangražinių veiksmo žodžių padaryti daiktavardžiai, todėl ir čia pasitaiko tų pačių klaidų: *Imama 1–10 ml peleninės išraukos, kurios pasirošimas (=paruošimas) aprašytas kitame skyriuje. Jie naudojami lubų ir sienų paviršiaus išsilyginimui (=paviršiumi išlyginti).*

Danutė LIUTKEVIČIENĖ (Lietuvių kalbos institutas)

APIE TAUTYBIŲ BEI GYVENTOJŲ PAVADINIMUS SU PRIESAGA -IETIS, -Ė

Priesagos *-ietis, -ė* dariniai iš vietovardžių tarsi skyla į dvi grupes: tautų ir tam tikrų valstybių gyventojų pavadinimus. Dažnai tai yra tas pats, tačiau ne visada. Vietname gyvena *vietnamiečių* tauta, tačiau *šrilankiečiais* vadiname Šri Lankoje gyvenančius *sinhales, tamilus, maurus* ir kt. Įvardijant tautybes dažniau vėrčiamasi galūnėmis *-as* arba *-is*, o gyventojus pagal vietą – priesaga *-ietis, -ė*. Iš nagrinėtų 145 tautovardžių su priesaga *-ietis, -ė* padaryta tik 20 pavadinimų, o iš 75 tam tikrų valstybių ar regionų gyventojų pavadinimų tik 4 padaryti su galūne.

Paprastai jokių problemų nekyla, jei su priesaga *-ietis, -ė* daromi pavadinimai iš vietovardžių, kurie neturi priesagos *-ija*. Tai įprasti ar mažiau įprasti *amerikiečiai, ekvadoriečiai, filipiniečiai, pakistaniečiai* ir pan.

Sudėtingiau yra su priesagos *-ietis, -ė* dariniais, padarytais iš šalies ar regiono pavadinimo, kuris baigiasi priesaga *-ija*. Turim taisyklę: jei krašto pavadinimas baigiasi priesaga *-ija*, tos šalies gyventojų ar tautos pavadinimai paprastai daromi su galūnėmis *-as, -is*, pavyzdžiui, *aiiris, èstas, japonas*. Dažniausiai ši taisyklė iliustruojama įprastais žodžiais: *Kinija – kinas, Austrija – austras, Brazilija – brazilas*, ne **kniečiai, *australiečiai, *braziliečiai*. Kartais priduriama, kad išimtyms galimos ten, kur susidarytų dviprasmybė. Tačiau vadovėliuose, žodynuose, enciklopedijose užfiksuoti ir įgyvąj vartoseną įėję žodžiai *azijiečiai, babiloniečiai, bizantiečiai, finikiečiai, juodkalniečiai, indoneziečiai, kolumbiečiai, libiečiai, melaneziečiai, mikroneziečiai, numidiečiai, polineziečiai, suvalkiečiai, siciliečiai*.

(prekyboje), *tarpininkauti (derybose), studijuoti (magistrantuoroje), pasitaikyti (veikloje)*. Dalykinėje kalboje prireikia ir veiksmo žodinių daiktavardžių vietininkų, jų reikšmė gali skirtis nuo padalyvių, plg. *dalyvavo balsavime* (su kitais balsavo) ir *dalyvavo balsuojant* (buvo, kai kiti balsavo).

Vida LIOLIENĖ (Kauno technologijos universitetas)

APIE KLAIDINGĄ SANGRAŽINIŲ FORMŲ VARTOSENĄ

Sangražinių veiksmo žodžių reikšmės labai įvairios. Be pagrindinės – tiesioginio veiksmo grįžimo sau reikšmės, kurią akcentavo J. Jablonskis, jie gali turėti tarpusavio veiksmo, padėties kitimo, vidinės būsenos, intensyvaus veiksmo, savaiminę, beasmenę, rezultatinę reikšmes. Jas nurodo akademinė „Lietuvių kalbos gramatika“.

Paanalizavus apie 200 Kauno technologijos universiteto magistrantų darbų, taip pat periodinių bei informacijos leidinių kalbą, galima konstatuoti, kad sangražinės veiksmo žodžio formos dažnai vartojamos netaisyklingai.

1. Nesuvokiant sangražos dalelytės teikiamos žodžiui reikšmės, dažnai ji pridedama automatiškai: *Garitosaugininkai bijosi (=bijo), kad malūnai gali trukdyti paukščių migracijai. Vartotojas susimoka (=sumoka) už atirasius papildomus nuostolius linijoje.*

2. Sangražinė forma vartojama pasyvo reikšme: *1992 m. susikūrė (=įkurta) nauja Lietuvos slaugos specialistų organizacija. Perdirbimo procese šios grūdo dalys lengviau atsisiskiria, o endospermas lengviau susimala (=sumalamas).*

3. Veiksmo žodžiui *matyti* suteikiama savaime vykstančio veiksmo reikšmės atspalvių: *Pasižvalgius po parodą matosi (=matyti), kad žemės ūkio technikos šiemet mažiau. Lyginami šias reikšmes matosi (=matyti), kad esant mažai transformatorių apkrovai, naudingsiau laikyti įjungtą vieną transformatorių.*

4. Sangražinis veiksmo žodis vartojamas neteiktina reikšme: *Vadybininkas duoda leidimų programai pasileisti (=vykdyti) ir įrašo duomenis. Akupunktūra šiandien pasiteisintų (=būtų veiksminga, efektyvi) tik nuskausminimo tikslu. Ypač dažnas vertinys iš rusų kalbos gautis nėra žodžio gauti sinonimas: Integravus formulę gaunasi (=apskaičiuojama, nustatoma, gaunama) greičio priklausomybė nuo laiko. Todėl keraminių plytelių fizinės savybės gaunasi (=būna) prastesnės.*